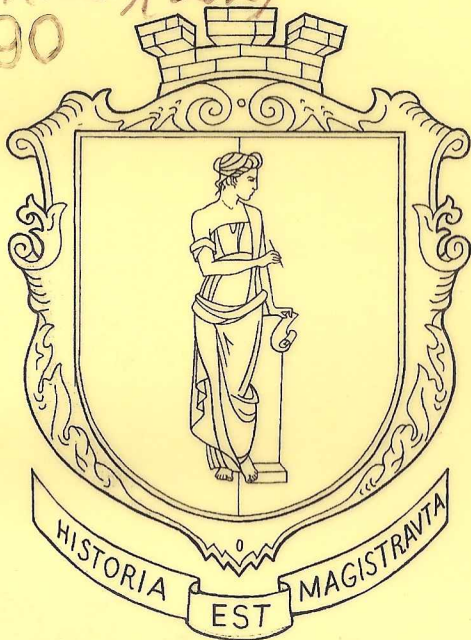

94(100)/082)
190

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Випуск 1

24. Шабуніна В. Соціально-економічна трансформація в Болгарії // Общественные науки и современность. – 1995. - №4.
25. Шайо А. Корупція, клієтизм і майбутнє конституційного сударства в Східній Європі // Конституційне право: східно-європейське обзрення. – 1998. - №4; 1999. - №1.
26. Шацкій Е. Протолибералізм: автономія особистості і громадянське обшество // Поліс. – 1997. - №5,6.
27. Яровий В.І. Новітня історія країн Східної Європи: Курс лекцій. – К., 1997.

КОЖУХАР О.І.
доцент, кандидат
історичних наук

ПРОБЛЕМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН

На рубежі століть у світі майже синхронно відбуваються два процеси, які за своїми масштабами, розмахом, темпами, впливом і наслідками заволоділи ресурсами, розумом, почуттями і долями мало не всього людства. Одним з них являється глобалізація – процес, який став найбільш яскравою характеристикою сучасного світу і який відкриває для жителів планети як нові небачені можливості політичного, економічного, культурного зростання, так і нові проблеми, загрози і конфлікти.

Другий процес – трансформація, тобто поступовий і послідовний перехід до демократії, правової держави, громадянського суспільства і ринкової економіки в колишніх соціалістичних країнах. Обидва процеси взаємно проникають і впливають один на одного, створюють цілий ряд взаємозалежностей. Глобалізація без постсоціалістичної трансформації була б неповною і втратила б свій цілісний характер і динамізм. Адже на величезній території від Центральної Європи до Тихого океану живуть, заробляють, витрачають, заощаджують та інвестують майже 1,7 млрд. людей. Разом з тим і одночасно трансформація в постсоціалістичних країнах проходила б інакше, якби не взаємопов'язаний з нею процес глобалізації.

Проблеми глобалізації світового розвитку, історія та основні напрямки і особливості трансформації постсоціалістичних

країн стали об'єктом вивчення як зарубіжних [1], так і вітчизняних вчених [2]. Вони розкривають сутність, головні особливості й сучасні закономірності глобалізації світового розвитку, її об'єктивність і незворотність, позитивні і негативні тенденції, охоплення нею усіх сфер людського життя. Українські вчені О.Г.Білорус, Ю.В.Пахомов, А.Гальчинський, В.Зленко, Ж.Поплавська і В.Поплавський та ін. особливу увагу приділяють реалізації національних інтересів України в умовах глобалізації, необхідності розробки національної стратегії держави та її суміщення з основними тенденціями глобального розвитку. В ряді публікацій зарубіжних авторів [6;7;12;20;21;22] та українських вчених Ф.М.Рудича, Д.Ткача, Є.Б.Кіш, В.О.Приходько, Н.Бокало і С.Трохимчука, І.Бураковського, Г.І.Зеленько та ін. висвітлено основні напрямки політичної і соціально-економічної трансформації постсоціалістичних країн, здобутки і прорахунки на шляху створення демократичної і правової держави, соціально орієнтованої ринкової системи [4;5;8;13;16;17;18;19]. Але автори лише побіжно, виходячи з завдань своїх досліджень, торкаються проблеми взаємодії глобалізації і трансформації постсоціалістичних країн.

В даній статті автор робить спробу показати взаємозв'язок процесів глобалізації і постсоціалістичної трансформації. Це являється досить актуальною проблемою для України і усіх постсоціалістичних країн, які прагнуть знайти своє гідне місце у світовому співтоваристві.

Більшість зарубіжних і вітчизняних вчених під глобалізацією розуміють процес створення лібералізованого й інтегрованого світового ринку товарів, капіталу і робочої сили, формування нового інституційного ладу, який служить розвиткові виробництва, торгівлі і фінансових потоків у всесвітньому масштабі, перетворення людства у єдину структурно-функціональну систему.

Глобалізація охопила усі сфери людського життя: економіку, політику, фінанси, військову справу, соціальну сферу, екологію та інформаційний простір. При оцінці глобалізації серед політиків і вчених чітко визначилась полярильність суджень. "Оптимісти" наполягають форсувати впровадження елементів нового міжнародного порядку, передусім через фінансові ринки, кредити та інвестиції, новітні інформаційні технології. Вони розглядають глобалізацію як процес залучення сотень мільйонів людей до найвищих досягнень цивілізації, культури і прогресу,

а також як нові можливості для створення більш раціонального і справедливого світопорядку, перемогу над бідністю, міжнародними, релігійними і воєнними конфліктами. Для других глобалізація - це поглиблення протиріч світового розвитку, швидкого зростання соціальної несправедливості, нерівність в розподілі ресурсів і багатств, збільшення розриву між заможною і злиденною частиною світу. Вони вважають, що глобалізація посилює дію механізму забезпечення перш за все політичних і економічних інтересів т.зв. "золотого мільярда" населення (тобто тих країн, що мають ВВП на душу населення понад 20 тис. дол.), пригнічення та експлуатацію більшої частини населення Землі. Основне протиріччя глобалізації, як вважає Ю.В.Павленко, полягає у поглибленні розриву між багатими найрозвинутішими країнами, що перейшли на стадію постіндустріально-інформаційного розвитку, та рештою людства, котре навіть репресує до попередніх стадій розвитку [14,14].

На початку XXI ст. особливо гостро проявляють себе нові закономірності глобалізації, які діють синхронно і одновекторно. Як зазначає український вчений О.Г.Білорус, це - колосальне зростання масштабів глобалізації, стрімке прискорення її процесів, посилення і поглиблення глобальної інтеграції. Світовий досвід засвідчує, що ніякі специфічні умови та особливості національного розвитку, ніякі кризові стани і внутрішні трансформації не можуть ні відмінити, ні відкласти дію об'єктивних законів глобалізації розвитку. Країни, які виявляються неспроможними зайняти відповідне місце в ході глобалізації, неминуче опиняться на задвірках світової цивілізації. Таким є закон сучасного розвитку - закон глобалізації [3,26]. Питання щодо входження чи не входження до цього процесу окремих націй і народів, окремих цивілізацій і країн не підлягає сумніву.

В постсоціалістичних країнах паралельно і одночасно з процесом глобалізації відбувається системна трансформація - історичний процес поступового переходу від тоталітаризму до демократизації, правової держави, громадянського суспільства, політичного плюралізму, багатопартійної системи, від централізованої планової соціалістичної економіки до капіталістичного способу господарювання в умовах вільного ринку, який спирається на домінування приватної власності і ліберальну дерегуляцію. Це надзвичайно складний і суперечливий процес з точки зору його обумовленості й наслідків не тільки в економічній, але і у соціальній та політичних сферах.

Трансформація також має об'єктивний характер і значний геополітичний розмах, що її можна лише відтягнути, загальмувати, але неможливо уникнути.

Історичний досвід свідчить, що ринкова економіка не може нормально функціонувати і розвиватися, якщо не відбувається становлення і розвиток демократичної політичної системи, громадянського суспільства. З іншого боку, в умовах глобалізації лібералізований і відкритий більш широким і вільним відносинам із зовнішнім світом ринок неминуче приводить до демократизації суспільства. Демократія необхідна (крім всього іншого) і для того, щоб цивілізовано коригувати процеси вільного ринку.

В 90-рр. ХХ ст. в постсоціалістичних країнах була проведена системна політична трансформація, метою якої було створення демократичної політичної системи. Цей процес склався з двох етапів – демонтаж авторитарних режимів і формування нових політичних структур і механізмів. Перед незалежними державами постало стратегічне завдання – створити заново політичні механізми на основі світового досвіду. Основними напрямками політичної трансформації являється формування демократичної правової держави та багатопартійної системи.

В більшості постсоціалістичних країн були прийняті досить ліберальні закони про політичні партії, які поклали початок формуванню багатопартійної системи. Так, в Польщі було зареєстровано 105 партій і об'єднань, в Болгарії навесні 1990 р. існувало 80 партій і рухів, в Чехословаччині – 23 партії і суспільні організації, в Румунії – більше 200, а в Угорщині в 1989-1990 рр. було створено більше 65 партій [6,70; 21,83]. Партії представляли увесь традиційний політичний спектр: правоцентристський, радикально-демократичний, соціал-демократичний, соціалістичний, соціал-ліберальний, християнський. Процес генези партій, типи партійної ідентифікації в країнах ЦСЕ являються більш-менш однаковими. Разом з тим в кожній з країн процес становлення партій залежав від багатьох факторів, серед яких головними були: сила тиску авторитарного минулого, характер колишнього комуністичного правління, наявність залишків громадянського суспільства, сили і організованості опозиційних сил.

Дані показують, що в країнах Центрально-Східної Європи майже відсутні масові партії. Тільки в Болгарії, Румунії, Чехії соціалістичні партії стали масовими. Більше всього в політичних партіях охоплено громадян Румунії (12%) і Болгарії (7%). В той

же час в країнах Центральної Європи партіями охоплено не більше 3-5% дорослого населення [11,19].

В динаміці суспільних трансформацій важливе місце посідає створення ефективної національної правової системи кожної постсоціалістичної держави. Основою цієї системи являється конституція. За допомогою конституції в постсоціалістичних країнах формується новий суспільно-політичний лад. Масштабність конституційних процесів визначається переходом цих країн до формування ринкової системи, відновлення або початку становлення парламентаризму.

Конституційний процес у постсоціалістичних країнах Європи має повну, іноді значну своєрідність, що зумовлено національною специфікою. В одних країнах Конституції були розроблені і прийняті досить швидко, в інших – через деякий час, а в третіх – діють старі, періоду соціалізму, конституції, хоча до них було внесено зміни і доповнення, скасовано деякі статті та розділи і зміст їх істотно змінився.

Так, Конституція Болгарії була прийнята VII Великими народними зборами 12 липня 1991 р. Вона являється результатом трансформаційних процесів у країні і типовим актом постсоціалістичної держави [9,119]. В Польщі конституційний процес проходив поступово з квітня 1989 р. по травень 1997р., в ході якого було здійснено п'ять значних конституційних реформ. 2 квітня 1997 р. парламент прийняв необхідною більшістю проект Конституції, а 25 травня проект було схвалено на референдумі. Через 60 днів Конституцію Польщі підписав Президент республіки [10,480-484].

Нова Конституція Румунії була прийнята на референдумі в грудні 1991 р. 16 грудня 1992 р. представницький орган – Чеська національна рада прийняла Конституцію Чеської Республіки, яка набула чинності 1 січня 1993 р. [9,488].

В Білорусії в пострадянський період було прийнято дві Конституції. Перша – 15 березня 1994 р. В ній законодавчо закріплювалась модель парламентської республіки з порівняно слабкою президентською владою. З 24 листопада 1996 р. почала діяти нова Конституція, яка проголошувала сильну президентську владу [19,191].

У Молдові Конституція була прийнята 29 липня 1994 р. А в 1996-2000рр. до неї було внесені суттєві зміни, за якими Молдова першою з країн СНД стала парламентською республікою [19,191].

Верховна Рада України прийняла Конституцію 28 червня 1998 р. В Російській Федерації Конституція вступила в дію 25 грудня 1993 р.

Угорщина залишається єдиною з постсоціалістичних країн, яка ще не прийняла нової Конституції. В країні діє Конституція 1949 р., до якої в 1989-1990 рр. і упродовж останніх років були внесені істотні зміни і доповнення [9,311-322].

На основі стислого аналізу конституційних процесів в окремих постсоціалістичних країнах можна зробити такі висновки: в конституціях були зафіксовані основні демократичні принципи парламентаризму: народовладдя; поділ влади за функціями на законодавчу, виконавчу і судову; відмова від монопольного статусу комуністичних партій, реформування багатопартійної системи і легальне існування опозиційних партій; верховенство права; сформовано вищий орган конституційної юстиції; оновлено виборчу систему; запроваджено посаду президента; проголошено права і свобода громадян.

В більшості постсоціалістичних країн Європи сформувалась парламентська система і парламент має конституційні переваги перед виконавчою владою. У чистому варіанті парламентаризм сформувався в Чехії, Угорщині, Молдові. Парламентськими республіками являються Словаччина, Болгарія, Словенія, Польща.

Президентсько-парламентські республіки існують в Румунії, Хорватії. Президентські – Російська Федерація, Білорусь, Казахстан, Узбекистан,

В більшості постсоціалістичних країн Центральної і Східної Європи стабілізувався комплекс демократичних інститутів, атрибутів демократії, характерний для демократичних держав. Кожні чотири-п'ять років відбувалися парламентські та президентські вибори. Демократичні вибори сприяють тому, що ті чи інші політичні сили, партії зайняли відповідну нішу в політичній системі. Світовий досвід свідчить, що такі вибори повинні відбуватися декілька разів, щоб суспільство усвідомило, що тільки таким шляхом можна замінити, завоювати або втратити владу. Наприклад, в Угорщині парламентські вибори відбулися три рази (всі вони були черговими), у Польщі – двічі, а в Болгарії – 5 разів (двічі – дострокові).

В постсоціалістичних країнах ЦСЄ, переборюючи традиції авторитаризму, зародились підвалини громадянського суспільства, основу якого складають безліч правозахисних, екологічних, інших суспільних організацій і об'єднань, незалежних ЗМІ.

Але демократія не утверджується сама по собі. Необхідно постійно і наполегливо доводити її життєдіяльність і перспективність. Демократія не може виступати як самоціль, а повинна представляти собою конкретні інститути, які розвиваються і ефективно вирішують усі проблеми і протиріччя, що виникають в усіх сферах і в різних країнах.

В постсоціалістичних країнах одночасно з політичними приходили і економічні трансформації - поступовий перехід від планової соціалістичної економіки, яка базувалась на державній власності на засоби виробництва і адміністративно-командному управлінні до капіталістичного способу господарювання на умовах вільного ринку, який спирається на приватну власність і ліберальну дерегуляцію. Була проведена досить масштабна приватизація державних підприємств, лібералізація торгівлі і цін, відновлено право приватної власності на землю (в країнах ЦСС), створені сучасна фінансово-банківська система і основи ринкової інфраструктури, обмежено втручання держави в економіку.

Але демонтаж соціалістичної системи господарювання і трансформаційні реформи привели до значного спаду виробництва, росту цін, інфляції, безробіття, різкого падіння рівня реальних прибутків населення і одночасно збільшення нерівності в їх розподілі [7,3-4; 12,42-46]. Замість пожвавлення і швидкого зростання виробництва почався довготривалий спад (рецесія), який переріс у велику трансформаційну депресію. Розмах і глибина рецесії, що відбувалася разом з ринковими перетвореннями, виявилися значно масштабнішими, ніж ті, які передбачали. Вони застали зненацька населення постсоціалістичних країн.

Падіння виробництва тривало 2-3 роки в Польщі, Албанії, Латвії, Румунії, Словенії, Чехії, 4-5 років - в Грузії, Литві, Узбекистані, Казахстані, Киргизії, Болгарії, Вірменії, Словаччині, Угорщині, Хорватії, 6-7 років - в Азербайджані, Білорусі, Молдові, Росії, Туркменістані і 10 років - Україні. У Польщі ВВП зменшився в період рецесії майже на 20%, в Росії на 40%. В Україні - більше, ніж на 60%, а зростання почалося лише після тривалої трансформаційної депресії тільки у 2000 р. Депресія найсильніше проявила себе у найбільших постсоціалістичних країнах - Росії і Україні в яких проживає близько 200 млн. чоловік [7,4; 12,42-45].

Важливою особливістю 1991-1999 рр. в Киргизії, Таджикистані і Туркменістані стала аграризація економіки, яка прояви-

лась в підвищенні частини зайнятих в сільському господарстві, особливо в Киргизії і Таджикистані. Крім того, в цих країнах, а також в Узбекистані відбувалася деіндустріалізація економіки, проявом якої стало падіння зайнятості населення в промисловості і недостатнє її інвестування. Це привело до появи елементів розладу найважливіших галузей економіки Казахстану, Киргизії, Таджикистану, і в деякій мірі – Туркменістану [20,82-84].

За 1989-1999 рр. сукупний ВВП усіх постсоціалістичних держав був тільки у 7,6 рази більший ніж у 1989 р. Причому країн СНД – у 6,8 рази, і майже у 9 разів – держав ЦСЄ. Тільки у 2000 р. країнам ЦСЄ за показником ВВП вдалося повернутися до рівня 1989 р. А країнам СНД для досягнення цього рівня потрібно буде ще 8-10 років. [7,12].

Соціальна ціна ринкових трансформацій у всіх постсоціалістичних країнах виявилась вище тієї, що передбачили. В той же час, як тільки 20% населення покращили свій життєвий стандарт, то майже третина перетворилась в «нових бідних». За даними ООН, в 2000 р. 147 млн. чол. країн колишнього соціалізму мали прибуток менше 4 дол. в день, тоді як в кінці 80-х рр. до цієї категорії відносилися лише 14 млн. чоловік. Крім того за роки реформ у всіх постсоціалістичних країнах швидко зросло безробіття, яке у 2000 р. досягло 10-14% працездатного населення [7,13].

В більшості постсоціалістичних країн відбувається помітне скорочення державної підтримки охорони здоров'я, культури, науки і освіти. І це проходить в той період, коли в світі посилюються соціальні функції держави. Остаточо зникли уявлення про те, що на основі неолібералізму ринкові відносини збережуть усі переваги соціалістичного патерналізму і додадуть до них усі матеріальні багатства, які обіцяє економічна свобода.

Причину такого економічного становища більшості постсоціалістичних країн можна пояснити не тільки і не стільки спадщиною соціалістичного минулого. Вирішальне значення має виразне політичне керівництво і рішуча воля реформаторів. Правильна політика відіграє істотну роль. Крім того, реформатори недооцінили важливість інституційного аспекту розбудови ринкової системи і переоцінили темпи лібералізації.

Процес глобалізації досить суперечливо і своєрідно впливає на постсоціалістичну трансформацію. З одного боку, він небачено розширює можливість окремих країн щодо оптимізації використання наявних ресурсів, удосконалення техніки і технології, постійного оновлення, уніфікації, поширення, введення

єдиних митних правил, доступних тарифів, переходу до побудови нової, постіндустріальної економіки, запровадження спільних критеріїв у політиці, стандартів у демократії і захисті громадянських прав і свобод. Завдяки глобалізації процес запозичення нових технологій, в першу чергу, інформаційних і комп'ютеризації суттєво сприяє зростанню продуктивності праці, зумовлює випереджувальні темпи підвищення кваліфікації робочої сили і зростання виробництва.

З іншого боку, глобалізація обмежує свободу трансформованих країн у виборі в сфері економічної політики, в методах розбудови інституційної системи ринкового господарства. Фінансова і торгівельна політика урядів постсоціалістичних країн має рахуватися з глобальними вимогами міжнародних організацій: Міжнародного Валютного Фонду, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Світової організації торгівлі. Допомога високорозвинутих країн також не завжди являється ефективною, оскільки в дійсності вона є допомогою виключно для частини політичної і економічної еліти постсоціалістичних країн, яка взамін сприяє реалізації проектів і інтересів іноземних фінансових і бізнесових груп. В процесі глобалізації питання національності банкірів і підприємців стає дедалі менш значущим. Світова еліта, яка має міцніші зв'язки між собою і дедалі менше – зі своїми національними державами, відчуває себе не американцями, євреями чи росіянами, а членами великого світового клубу. Економіка постсоціалістичних країн на даному етапі ще дуже слабка інституційно, дуже бідна з огляду наявності капіталу і залежить від домінуючої частини світової економіки. В ключових секторах економіки провідні позиції захоплює чужий капітал і ТНК, споріднені з місцевими груповими інтересами і місцевою олігархією. Крім того, глобалізація сприяє шкідливому впливу кваліфікованої робочої сили та інтелекту. Вона негативно впливає на національну культуру і духовність, призводить до поширення масової культури, її вестернізації [3,69-71; 15,46-47].

Негативні наслідки глобалізації для постсоціалістичних країн – це результат сучасного бурхливого розвитку і не зовсім підготовлених до її регулювання суспільств. Світовий ринок, що постає внаслідок глобалізації, має як всі переваги, так і усі вади і недоліки всіх регіональних ринків. Трансформація також несе і те, і друге, а глобалізація – як додаткові блага і користь ринкової економіки, так і її ризики і загрози. В умовах глобалізації де-

далі більше з того, що відбувається в економіці конкретної пост-соціалістичної країни, залежить від ситуації у взаємозалежному світовому господарстві. Але, натомість, у кожній країні проходить так багато різних явищ, діють такі різні політичні сили, що тільки політичний консенсус і врівноважена внутрішня економічна політика має істотне значення для розбудови демократичної держави і нової постіндустріальної економіки – складової глобальної світової економіки.

В цілому, глобалізація в перспективі несе більше шансів, ніж загроз для розвитку постсоціалістичної економіки. Але для того, щоб баланс був позитивним, не можна допустити втрати економічної незалежності країни, необхідно розробити відповідну програму інституційних реформ і, пов'язану з нею, національну стратегію випереджального соціально-економічного розвитку, яка зможе плідно для власної країни, її господарства, для всіх верств населення використати глобалізацію. Віднайти свій власний ефективний шлях, неповторний для кожного регіону планети – найважливіша задача постсоціалістичних держав. Але успіх в цьому заздалегідь не гарантований жодній з них.

Отже, і глобалізація, і трансформація постсоціалістичних країн – об'єктивні, невідворотні і взаємопов'язані процеси. Глобалізація сприяє побудові соціально орієнтованої ринкової економіки, розвитку демократії, розбудові правової держави і громадянського суспільства. Однак, щоб глобалізація приносила користь для суспільства, кожного громадянина, держави і економіки слід розумно керувати системною трансформацією. Постсоціалістична трансформація сприяє глобальній інтеграції локальних, національних і регіональних ринків. Успіх взаємодії глобалізації і трансформації в історичному аспекті являється позитивним. Але реальний результат залежить від суб'єктивного фактора – чітко розроблених теоретичних підходів і розумної політики.

Література

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. - М., 1999; Дилигенский Г. Глобализация в человеческом измерении. // МЭМО. 2002. - № 7; Партиев В., Черновская В. Развивающийся мир: глобализация или регионализация. // МЭМО. - 2002. - № 7; Кузнецов В. Что такое глобализация? // МЭМО. - 1998. - № 2; Сорос Дж. Криза глобального капіталізму. Відкрите суспільство під загрозою. - К.1999; Туроу Л. Будущее

- капіталізму. – Новосибірськ, 1999; Култыгин В.П. Незападные концепции глобализации // Личность. Культура. Общество. – 2002. Т.IV. Вып. 1-2.
2. Білорус О. Глобалізація. Прийняти виклик часу// Віче. – 2000. - № 12; Глобалізація і безпека розвитку / О.Г.Білорус, Д.Г.Лук'яненко та ін. – К., 2001; Білорус О.Г. Загрози, виклики та імперативи глобалізації світового розвитку // Наука і науковознавство. – 2001 - № 3; Білорус О.Г. Між державним лібералізмом і демократичним реформаторством: Глобальний прогноз нової епохи в контексті українського шляху оновлення і розвитку // Віче. – 2002. - № 5; Гальчинський А. Глобальна криза чи криза глобалізації // Віче. – 2002. - № 1; Зленко В. Глобалізація і проблеми соціального розвитку // Віче. – 2002. - № 6; Поплавська Ж., Поплавський В. Україна в контексті глобалізації. Як уникнути аутсайдерства? // Віче. – 2002. - № 7; Павленко Ю.В. Глобалізація та його протиріччя // Наука і науковознавство. – 2000.- № 3; Павленко Ю.В. Небезпека глобалізації: Роздуми з приводу монографії “Глобалізація і безпека розвитку” // Наука і науковознавство. – 2001. - № 3; Калиновський В.Б. Контури демократичної глобалізації // Грані. – 2003. - № 1; Шепелев М.А. Глобалистика. В 2-х частях. – Днепропетровск, 2001.
 3. Білорус О.Г. Загрози, виклики та імперативи глобалізації світового розвитку// Наука і науковознавство. – 2001. - № 3.
 4. Бокало Н., Трохимчук С. Проблеми і перспективи демократії в країнах ЦСЄ (на прикладі Вишеградської четвірки) – Львів, 2000.
 5. Бураковський І. Посткомуністичні країни: перелоги системної трансформації // Політична думка. – 1998. - №12.
 6. Бухарин Н. Миронов В. Политические силы в постсоциалистических обществах: Республика Польша // Общественные науки – современность. – 1992. - № 1.
 7. Десять лет системной трансформации в странах ЦВЕ и в России: итоги и уроки// Мировая экономика и международные отношения – 2000. - № 15.
 8. Кіш Є. Перехід Угорщини до парламентської демократії (досвід трансформації політичних структур) // Політична думка. – 1998. - № 1.
 9. Конституції нових держав Європи та Азії. – К. 1996.
 10. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. – М. 1998. – Т.3.
 11. Конституционное право: восточноевропейское обозрение. – 2000. - №3.
 12. Кудров В.М. Центральная и Восточная Европа: десять лет перемен // МЭМО. – 2001. - № 1.
 13. Примуш М. Чеський політичний ландшафт наприкінці 90-х років // Нова політика. – 2001. - № 4.
 14. Павленко Ю.В. Глобалізація та її протиріччя// Наука і науковознавство. – 2000. - № 3.

15. Поплавська Ж., Поплавський В. Україна в контексті глобалізації. Як уникнути аутсайдерства // Віче - 2002. - № 7.
16. Приходько В.О. "Нижня" революція в Чехословаччині та формування нової внутрішньої та зовнішньої політики. – Ужгород, 1999.
17. Рудич Ф.М. Много ли власти нужно власти? (Украина в контексте трансформации политических систем в странах СНГ и Балтии, Центральной и Восточной Европы). – К., 1999.
18. Ткач Д. Угорская рапсодия «плану Сечени» // Віче – 2002. - № 8.
19. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф.М.Рудича. – К. 2002.
20. Фридман Л. Центральная Азия: структурные сдвиги в экономики // МЭМО. – 2002. - № 7.
21. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В 3 т. – Т.3. Трансформации 90-х годов. Ч.1. – М., 2002.
22. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В 3 т. Т.3 Трансформация 90-х годов. Ч.2. - М., – 2002.

**ВЕТОХІНА В.О., доцент,
кандидат історичних наук**
МІШАЛОВА О.
*студентка V курсу
історичного факультету*

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ТРАДИЦІЇ МОСКОВСЬКОЇ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЇ

Сучасні Росія є однією з найвпливовіших країн світу. Вона входить до складу "Великої вісімки", Ради Безпеки ООН, відіграє вирішальну роль в СНД, приймає участь в роботі багатьох інших міжнародних організацій, тобто, завдяки своїй активній зовнішній діяльності є важливим чинником світової міжнародної політики. Для України Російська Федерація є найбільшим північним та східним сусідом, що об'єктивно впливає на її внутрішню та зовнішню політику, на міжнародну ситуацію у Східній Європі загалом. Саме тому конкретно-історичні аспекти становлення Росії у якості великої держави не можуть не привертати уваги дослідників.